

Harmincéves (lenne) a Policomp

*Dr. Varga György
Alföldi Nyomda Rt.*

Legelőször is talán tisztázzuk a címet! A Policomp (ez a név generációként változott) egy az Alföldi Nyomdában kifejlesztett, ma úgy mondjuk, kiadványszerkesztő programcsomag, aminek első kezdeményei harminc évvel ezelőtt jelentek meg. A lenne kitévelt az indokolja, hogy most már a fejlesztő cég sem használja. Lehetne úgy is fogalmazni, hogy élt harminc évet, dolgozott tízet, de ez már bővebb magyarázatra szorul.

A fényszedés, vagy ahogy akkor még hívták, a film-szedés, úgy kezdődött a hetvenes évek elején hazánkban, hogy egy-két nyomda (a kecskeméti és az Athenaeum) próbaként vett egyedi kisberendezéseket, beépített számológéppel, amolyan „elektronikus monogépeket”. Az kiderült, hogy a filmet igénylő ofszetnyomtatáshoz ez kellene, de az is, hogy ez nem a kisfiúk játéka, hanem csak nagy méretekben fizetődik ki.

A szocialista tervgazdálkodásnak is voltak előnyei, a központ, a minisztérium egy-két jól irányzott utasítással 1974-ben megvalósította a léptéknövelést, hét nagy és közepes nyomda alapításában létrejött a Nyomdaipari Fényszedő Üzem, vagy ahogy a köznyelv hívta, a fényszedő központ. Mivel a kecskeméti nyomda korábbi eszközei révén behozta a dologba a Monotype-ot, folytatásként tőlük vettük meg a Compyre számítógépre alapozott, immár moduláris rendszert. Mivel Magyarországon senki nem tudta megmondani, hogyan kell ezt csinálni, el kellett fogadni az ő rendszerüket, ami nem jelentette azt, hogy ne lehetett volna utólag okosnak lenni, és kritizálni azt.

A fő kifogás volt, hogy a magyar karakterkészletet meg a szóelválasztást még csak-csak beletették az erre nyitott rendszerbe, de a hazai tipográfiai hagyományokat nem. Emiatt, bár valami egyszerű tördelőrendszer volt a programban, azt nem tudtuk használni, holott a jobb linó- és monószedők már akkor is tördelve szedték a faltól falig könyvoldalakat. A másik probléma a *közös* lö effektusból következett. Központ, számítógép,

nyomtató, filmre világitó egység csak Budapesten, a Váci utcában volt, a szedők és korrektorok pedig, ha csak a csúcstechnikát nem akarták rögtön leépítéssel kezdeni, akkor a potenciális megrendelő nyomdákban működtek. (Sajnos a leépülést később így sem nem úszta meg a szedőszakma.) Így utazott az első lyukszalag (hol volt még akkor a flopilemez), visszajött a printerlevonat, ment a javítószalag, jött a film, ment a sorkorrekktúra lyukszalagja, jött a javítósor filmje, végül a filmmontírozók csináltak az egészből oldalt. És ha ez a végén a szerző kezébe került ...

A nyakatekert rendszer legfőbb szenvedője a legnagyobb volumenű megrendelő-részvényes, a Debrecenben dolgozó Alföldi Nyomda volt, lévén a legmesszebb a tűztől. Persze itt volt a legtöbb sirám is, ami leginkább úgy záródott, hogy „ilyen vackot mi is tudnánk csinálni”. Csak hát, a hazai nyomdaiparban 1974-ben egyedülállóan, az Alföldi Nyomdának saját számítógépe és szoftverfejlesztői voltak, így a labda pillanatok alatt vissza került a kritizálók térfelére. Muszáj volt dolgozni, és hetek alatt el is készült a rendszer első eleme, a lyukszalag karakter- és szószámláló program.

A saját számítógép az Alföldi Nyomdában akkor egy hazai gyártmányú Practicom 4000 típusú gép volt, ami kb. annyival tudott kevesebbet a pár évvel későbbi, gyerekeknek szánt, Commodore 16-osnál, hogy még képernyős megjelenítője sem volt, az interaktivitást egy karos-elektromechanikus konzolrógép jelentette. Műveleti sebessége akkoriban jónak volt mondható, egy szövegsorral két másodperc alatt, egy ívvel kb. tíz perc alatt végzett. Ez mennyiségileg versenyképes volt az eljáró bácsi budapesti oda-vissza útjával. Emellett a program tudott oldalba tördelni magyar szokások szerint is, a nyomda akkori fő profilját jelentő sima könyveknél feleslegessé téve a külön oldalkialakító montírozást. De mivel a gépnek sornyomtatója sem volt, azaz nem tudott komplett korrekktúralevonatot készíteni, csak az a néhány „mesterszedő” tudott a Practicompra szedni, akinek a munkáját házikorrekktúra

A SZTAKI által a Policomphoz gyártott szövegrögzítő berendezés képernyője bevallottan egy közönséges minitvé volt

nélkül is el lehetett engedni levilágításra. Cserébe viszont kiesett a házikorrektúra-olvasás és a javítószalag-szedés (bár ezt a program egyébként kezelni tudta volna) műveletigénye is. Ha még hozzávesszük, hogy a Practicomp a Compyre számítógép teljesítményarányos árának töredékébe került, és az is forintban, joggal hitték a fejlesztők, hogy ezzel megfogták az isten lábát. Nem így volt.

Ki fizeti a révést?

Ezen a ponton szólt közbe a vállalat gazdaságpolitikája. Az Alföldi Nyomdában akkoriban évi tizenötezer ív volt a szedésigény, ami nagyjából egyenlően oszlott el a linó-, monó- és fényszedés között. A társulási szerződés szerint a nyomda négyezer-ötszáz ív önköltséges feldolgozására volt jogosult a fényszedő központban, a beruházási hányada alapján. Ha ezt nem használja ki, vissza nem kap semmit. Így nem volt miért milliókat költeni saját számítógépes kapacitás létrehozására. Inkább presztízsokból elkészült egyetlen könyv ezzel a technológiával, a fejlesztők vállalati nívódíjat kaptak, meg a feladatot, hogy dolgozzanak tovább a szoftveren. A hardver ugyanis rohamosan fejlődött, a vállalat következő számítógépének, a Robotron 4201-nek már sornyomtatója is volt, az MTA SZTAKI közreműködésével nyomdai karakterkészletű monitort és klaviatúrát is sikerült létrehozni, tehát három év múlva már tényleg át lehetett volna venni akár az egész feldolgozást is a központtól, de hát a gazdasági megfontolások nem változtak, hiányzott az a bizonyos négyezer-ötszázegyedik ív fényszedés, amit már olcsóbb lett volna otthon feldolgozni. Így a második programgeneráció is a fiókba került, a feladat változatlan maradt, dolgozni tovább, hogy mindig legyen egy naprakész vál-

tozat az aktuális hardverhátérhez, amit bármikor elő lehetett volna húzni.

Ugyanez történt a harmadik generációval, a 8 bites személyi számítógépre (Intel 8080, Z80) átdolgozattal is. Annyi volt a különbség, hogy megszűnt a fényszedő üzem mint végállomás kizárólagossága, az azonos szedő-tördelő alaphoz külön-külön kimeneti modul készült margaréttakerekes írógépre, kilenc, majd huszonnégy tús mátrixnyomtatóra és főleg a nyomda első saját levilágító-egységére, egy kis Linocomp asztali fényszedő gépre, aminek eredetileg sem adathordozó bemenete, sem tárolója nem volt. (Amit a billentyűzeten leütöttek, az egy sorgyűjtő után a filmre került, ha film a híváskor megsérült, lehetett újra szedni.) Így viszont az akkor még Policompnak hívott programmal az aktuális számítógéphez kötve „igazi” fényszedő rendszerré lépett elő. Tulajdonképpen ez is átvehette volna a négyezer-ötszáz ív szedését, de... Szóval ezen is két-három könyv készült, elsősorban speciális átfutási idő okokból.

Felmerül a kérdés, hogy ha az Alföldi Nyomdának nem kellett a saját fejlesztése, miért nem vitték ki a házból? A fényszedő központ kapacitása nem volt kihasználva, a hazai eszközökből felépülő elemek bármely nyomda számára lehetővé tették volna a csatlakozást a házi feldolgozás után a csak nagyban gazdaságos központi levilágításhoz. A választ a kérdésre ma sem tudjuk. Ami biztos, hogy a fényszedés nagyon nehezen terjedt. Az Alföldi Nyomda, az ország legnagyobb szedésigényén belül sem tudta az ólomszedést átírányítani a fényszedésre, pedig az ofszetnyomás miatt az ólomszedésről is film (cellofánlevonat) készült. De ez olcsóbb volt a fényszedő filmre szedésnél, és ennyi gazdaságossági igény még a szocialista rendszerben is volt. Voltak ugyan a fényszedő központ tagjain kívül is fényszedőfejlesztések egyes nyomdáknál, de az abban érdekelt vezetők valahogy hamarabb eltaláltak Angliába vagy Németországba, mint Debrecenbe. Főleg, mivel levilágítót mindenképpen ott kellett venni, ahol azután a fényszedőgépgyártó rábeszélte a vevőt, tízszeres áron, az átcsomagolt Sinclair ZX-81-ből csinált szövegbeviteli egységére, meg az Apple TRS-80 belső új szuper-szedőszámítógépre.

Az első éles alkalmazás

Tíz évvel a Policomp létrejötte után mégis „idegenben” történt az első áttörés, mert az MTA SZTAKI,

aki a szövegbevitel és a mikroszámítógép magyartásban már benne volt, fényszedőgép-gyártó céget hozott létre a nyolcvanas évek már inkább vállalkozásbarát környezetében. Ma már kevesen emlékeznek az Itex első kezdetleges, de működőképes lézeres levilágítójára, ami előtt a már 16 bites, IBM-XT szintű PC-ken a Policomp akkor Itecomp nevű változata működött szedőszámítógép-rendszerként, amúgy teljesen a Monophoto-Compryte rendszertől örökölt utasításkészlettel, de már interaktív képernyős módban.

Sajnos, a hazai fényszedő gép iránti szerény érdeklődés a program elterjedésének sem kedvezett, bár az más végberendezésen, pl. lézernyomatón is működött. De ezen a többi nyugati eredetű kiadványszerkesztő (Word és társai) is működött, és olcsóbb volt egy ilyet „szerezni”, mint a másolás ellen jól védett Policomp programot megvásárolni.

Nem volt hiába!

Már majdnem ismét *stand-by* állapotba került a szoftver, amikor otthon, az Alföldi Nyomdában átszakadt a gát. Amit a jobb minőség nem tudott meghozni, azt az új környezetvédelmi törvény hónapok alatt megoldotta, 1990 elejére eltüntette a fő ólomkibocsátót, a gépszédést. Hirtelen át kellett térni a teljes (habár a könyvkiadás szétszóródása és a pauszos-lézernyomatós korszak után erősen lecsökkent) szedésállománnyal a fényszedésre. A debreceni könyvgyár ugyan közben kilépett a fényszedő központból, és saját Scantext gyártmányú rendszert szerzett be, de annak a néhány nagy tudású, de méregdrága grafikus munkaadó állománya nem volt képes a megnövekedett szedésigény kielégítésére. Most lehetett és kellett elővenni a „spájzból” a készletben tartott, pontosabban az Itex-felhasználók „kárán” már jól belőtt szoftvert. Az eredeti Scantext munkahelyek árának töredékéért vásárolt kommersz PC XT-ken történt a szövegrögzítés flopilemezre, majd az „erősebb” PC AT-ken a tördelés. Először a Scantext rendszer szabályai szerint csak szöveget, majd a rendszer Postscript-esítése után már egyszerűbb képeket is lehetett beépíteni. (Ennek megfelelően volt a szoftver neve először Scancomp, majd Postcomp.)

Mi tartotta életben a Postcompot a következő tíz évben? Elsősorban termelékenység és hardverigénytelensége, ami verhetetlenné tette a kompressz szedésben (bár a Cambridge lexikon is ez-

zel készült). Emiatt olcsó volt, és kéznél voltak a fejlesztők, ha valami speciális igény miatt módosítani kellett a programot. Nem az angolszász, hanem a hazai tipográfiai hagyományokat követte. Erre csak két példa: a „nagy” kiadványszerkesztő rendszerek legújabb verziói előtt a programokban a fattyú- és özvegy sorokat csak együtt lehetett „elhárítani”, holott a hazai hagyomány az elsőt tiltja, a másodikat megengedi. Az meg még ma sem nagyon megoldott, hogy kompressz szövegben a két bekezdés közti esetleges üres sor a tükör élére kerülve eltűnjön, áttördelődés esetén máshova kerülve pedig újra előjőjön.

A Policomp utolsó változatát, a Postcompot ma már az Alföldi Nyomda sem használja, bár néhány gépen még megvan. A vele gazdaságosan megvalósítható könyvek szedése és tördelése ugyanis időközben teljesen eltűnt a nyomdák közül. Az előző a szerzőhöz, az utóbbi a kiadókhoz vagy a hozzájuk közeli stúdiókba került. A nagy bonyolultságú (fullcolor, képháttérű) szedésekhez viszont már nem került továbbfejlesztésre a Postcomp. Ez már a nagy fejlesztők „jászföldje”.

Milyen tanulság maradt meg a mának? Az már közismert, hogy senki sem lehet próféta a saját hazájában, főleg ha szüleményét jogtisztán kívánja szembeállítani a gyanús forrásból beszerzett konkurensokkal. A másik ok, ami a fénykorában is akadályozta az elterjedését, sajnos ma is fennáll. A tipográfiai-szedőnyelvtani igényesség ma a közelében sem jár annak, ami azt a kort jellemezte, amikor mestere vinkellel mérte az igényességet a szedőtanuló körmére. Ma, ha a precíz magyar szóelválasztáshoz szükséges modulért (pl. a leginkább elterjedt QuarkXpressnél) külön pénzt kell fizetni, sok stúdió (tisztelet a kivételnek) inkább megmagyarázza a szerkesztőnek, hogy jó lesz a „hogy” elválasztva „ho-gy”-ként is. A „túlzott” igényesség sok pénzbe és időbe kerül. Ez már nem a Policomp világa. Nyugodjon békében.

A Practicom, a Monotype szövegrögzítőihez hasonlóan lyukszalagra rögzített szöveggel dolgozott